

УДК 159.923

DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2021/7-1/12>О. Чуйко, д-р психол. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0001-7088-0961

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДИТИНИ: ВІД МЕТОДОЛОГІЇ ОЦІНЮВАННЯ ДО ПРИКЛАДНИХ ПРАКТИК

Здійснено теоретичний аналіз сучасних досліджень феномену психологічного благополуччя людини, який дає змогу виокремити сутність та особливості дитячого психологічного благополуччя. Показано, що існують різні підходи до його оцінювання (аналіз окремих детермінант благополуччя і контекстний аналіз), які є відображенням еволюції підходів до вивчення феномену щастя та благополуччя людини в історичному та науковому контекстах. Доведено, що аналіз середовища (теорія екосистем) психологічного благополуччя дитини є одним із перспективних напрямів дослідження та затребуваною прикладною практикою.

Ключові слова: психологічне благополуччя дитини, психологічне здоров'я, психічне здоров'я дитини, теорія екосистем, шкільні програми середовища благополуччя.

Постановка проблеми. Проблема психологічного благополуччя є одним із сучасних трендів у дослідженнях у галузі психологічних і соціальних наук. Інтерес до вивчення цього феномену зумовлений необхідністю фіксації того стану людського буття, який, попри матеріальні/ фінансові/ політичні/ соціальні переваги або обмеження, дає змогу людині відчувати себе щасливою, віднаходити для себе сенси, не зосереджуючи увагу лише на завданнях виживання і пристосування. Вочевидь, низка криз останніх 10–20 років, яку економісти зіставляють з Великою депресією 30-х рр. ХХ ст. (називаючи її терміном "Велика рецесія"), актуалізували проблему віднаходження внутрішніх ресурсів людини, шляхів збереження здорової (у широкому розумінні) особистості, де дефініції "щастя", "суб'єктивне благополуччя", "якість життя", "позитивний стиль життя", "самоактуалізована особистість", "потік" тощо постають як основоположні сенсоутворювальні стрижні. Сам термін "psychological well-being" (від англ. психологічне благополуччя) трактують як душевний комфорт, узгодженість психічних процесів і функцій, відчуття цілісності, внутрішньої рівноваги. Водночас психологічне благополуччя зазвичай розглядають у контексті життєвого шляху дорослої людини, оскільки (дотримуючись аристотелівського розуміння щастя) це не лише емоційний стан переживання задоволення, а й категорія етична, за якої його досягнення "є єдиним і основним зобов'язанням" людини, і психологічна, яка потребує вольових зусиль у подоланні внутрішніх і зовнішніх обставин на шляху до щастя [1].

Відома американська дослідниця психологічного благополуччя Керел Ріфф зауважила, що "психологічне благополуччя – це не емоційне переживання, а об'єктивна оснащеність необхідними психологічними особливостями, які дають змогу особистості функціонувати з усіх поглядів успішніше, ніж у разі їх відсутності" [2]. Її всевітньо відома шкала виміру (Ryff Scales of Psychological Well-Being, RPWB) містить шість складових психологічного благополуччя: наявність цілі у житті, позитивні стосунки з іншими, особистісне зростання, управління оточенням, самоприйняття і автономія. Звичайно, що ці атрибутивні якості є "надбанням", "оснащенням" дорослої людини і результатом її самореалізації в конкретних життєвих умовах і обставинах. Чи може дитина бути психологічно благополучною в тому сенсі, як це трактує "доросла психологія", чи пошук має відбуватися в напрямі створення середовища психологічного благополуччя дитини як умови її душевного комфорту у дорослому віці? Ця проблема є малодослідженою в Україні, а тому потребує додаткових розвідок та аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одне із останніх досліджень, проведених американськими дослід-

никами (A. Gassman-Pines, E. O. Ananat, J. Fitz-Henley, 2020), стосувалося вивчення стану психологічного благополуччя батьків і дітей в умовах COVID-19. Було з'ясовано, що відмова маленьких дітей від співпраці з батьками є показником психологічного благополуччя дітей в умовах стресогенних подій. Звідси випливає порада батькам: максимально зосереджувати увагу на розумінні своїх дітей та співпереживанні з ними [3]. Італійські дослідники (M. Cusinato, S. Iannattone, A. Spoto, M. Poli, C. Moretti, M. Gatta, M. Miscioscia, 2020), досліджуючи благополуччя батьків і дітей в умовах пандемії, доводять, що заходи щодо обмеження свободи дітей та зміни в розпорядку дня негативно впливають на психологічний стан батьків, який є ризикованим для благополуччя їхніх дітей. Зокрема, в дослідженні виявлені фактори ризику психологічних порушень: стрес батьків, дещо нижчий рівень опірності дітей, зміни умов праці, а також психологічні, фізичні чи генетичні проблеми батьків [4]. Аналіз досліджень психологічного благополуччя дітей в українському дослідницькому полі показує, що найчастіше воно є предметом вивчення у поєднанні з батьківським благополуччям (Н. Ф. Портницька, М. В. Соложенцева, І. М. Тичина 2019) [5], або ж у дітей старшого підліткового чи юнацького (студентського) віку (О. І. Власова, А. С. Гуленко, 2014; О. В. Гуляєва, 2018) [6; 7]. Тема благополуччя дитини в дослідницькому полі становить шкільному віці частіше розглядається крізь призму емоційного благополуччя, під яким розуміється стан емоційного комфорту, завдяки якому у дитини формується почуття довіри до світу, її пізнавальне та активне ставлення (О. О. Вовчик-Блакитна, 2010; Т. В. Водолазська, 2010) [8; 9]. Аналіз літератури показує, що виокремлення конструкту "психологічне благополуччя дитини" є складним дослідницьким завданням і потребує додаткових пошуків.

Мета статті – аналіз існуючих підходів щодо трактування поняття "психологічне благополуччя дитини" та виявлення перспективних напрямів дослідження цього феномену.

Для реалізації мети дослідження використовувалися методи логічного, структурного і рефлексивного аналізу для з'ясування основних наукових підходів і принципів побудов та виміру конструкту "психологічне благополуччя дитини". Передбачається, що він має відмінні ознаки, індикатори вияву і головне – фактори, що його формують.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Звернення до теми психологічного благополуччя дитини має свою історію і тісно пов'язане із еволюцією поглядів на дитинство як особливий/специфічний віковий етап життєвого шляху людини. Відомо, що Арістотель вважав, що діти ніколи не можуть досягти

успіху евіденції, тобто щастя, оскільки воно досягається завдяки певному способу життя, є результатом практикування і навчання, дотримання етики чеснот. Він вважає, що "... дитина не є щасливою оскільки через вік вона ще не здатна до таких вчинків" [10, с.69]. Також відомо, що дитинство як окремий етап онтогенезу отримав свою "легітимізацію" лише наприкінці XIX ст., поштовхом до чого слугувала робота німецького вченого В.Прейєра "Душа дитини" (1882), яка фактично стала початком відліку систематичних досліджень психології дитини. Тоді ж завдяки психоаналізу формується ідея, що в кожного із нас є своя "внутрішня дитина", транзактний аналіз виокремлює його як важливу частину психотерапії, а вже на початку XX ст. дитина стає головним об'єктом вивчення в цій низці наук про дитинство: психології дитинства, соціології дитинства, педагогії, педології, педіатрії та ін.

Перші дослідження "дитячого благополуччя" проводяться у США в 50-х роках минулого століття, що виникли як рух "соціального показника", який подавався у звітах про стан дитини у США. Інтерес також підтримувався загальним прогресом концепції дітей, яка еволюціонувала в психології розвитку, а також завдяки оформленню правової концепції дитини та прийняттю Декларації прав дитини (1959). У 1975 р. і в США було розроблено "Індекс дитячого благополуччя" (The US Child well-being Index) [11]. У результаті багатолітніх досліджень якості життя і благополуччя дітей та підлітків, було виділено 28 індикаторів, які об'єднуються у сім доменів: 1) матеріальне благополуччя сім'ї; 2) здоров'я; 3) соціальні (сімейні) стосунки; 4) безпека і ризикована поведінка (куріння, вживання алкоголю та інших психоактивних речовин); 5) академічна успішність; 6) соціальне життя (виховання в дитячому садку, навчання в освітніх закладах); 7) емоційне і духовне благополуччя [12].

Аналізуючи сучасні дослідження психологічного благополуччя дитини, С.В. Логінова (2017) стверджує, що найчастіше дослідники виділяють як його основний компонент *психологічне здоров'я*, "оскільки саме воно є необхідною умовою повноцінного функціонування і розвитку особистості" [12, с.285], а відповідно компонентами психологічного здоров'я є гармонія в емоційній і поведінковій сферах дитини, увага дорослих до її внутрішнього світу, її захопленість та інтересів, адаптованість дитини у суспільстві, збалансованість внутрішніх і зовнішніх особливостей розвитку дитини, успішність у різних видах діяльності, адекватна соціальна поведінка. Водночас поняття "психічне здоров'я" і "психологічне здоров'я" розрізняються за змістом, оскільки перше стосується розвитку психічних процесів і механізмів, а друге – позитивного функціонування особистості в цілому.

У зв'язку із цим прикметно, що і в українському законодавстві вищезазначені дефініції вживаються все частіше. Психічне здоров'я (за визначенням) перестає бути "предметом інтересу" лише психіатрії, яка досліджує виключно порушення психічних станів і патологій у психічній діяльності індивіда. Схвалена у 2017 р. Кабінетом Міністрів України Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року розпочинається у тексті такими словами: *За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), психічне здоров'я - це стан благополуччя, при якому кожна людина може реалізувати свій власний потенціал, впоратися із життєвими стресами, продуктивно та плідно працювати, а також робити внесок у життя своєї спільноти.*

На нашу думку, прогресивним є і внесення дефініції "охорона психічного здоров'я" до нової редакції Положення про психологічну службу у системі освіти України (2019), де вона декларується як одна із цілей діяльності психологічної служби. У новій редакції Закону України

"Про охорону дитинства" у ст.9 і 20 теж знаходимо терміни "соціальне, духовне та моральне благополуччя", що постає як мета.

Повертаючись до теми дослідницьких пошуків з розробки конструкту психологічного благополуччя дитини, варто згадати про модель, запропоновану дослідницею А. М. Прихожан. Водночас вона стосується підліткового віку і включає вісім компонентів: суверенність; самоприйняття; готовність до саморозвитку; позитивні уявлення про своє минуле, сучасне і майбутнє; компетентність; прийняття інших, стосунки з ровесниками протилежної статі; задоволеність актуальним етапом життя; характеристики Я-концепції [13]. Зрозуміло, що завдяки віковим особливостям розвитку самосвідомості підлітка, когнітивних функцій тощо названі компоненти можуть бути предметом аналізу і саморефлексії для самого підлітка, а значить, отримати "картину підліткового благополуччя" видається цілком можливим. До речі, дослідниця пропонує і методики, які дадуть змогу виміряти зазначені компоненти [13].

Натомість виміряти психологічне благополуччя молодшої дитини доволі складно, оскільки "звіт про якість життя може бути зумовлений кількома факторами, серед яких обмежені когнітивні можливості та життєвий досвід дитини" [14]. Часто ці вимірювання зводяться до того, що батьки оцінюють благополуччя дитини, але їх оцінювання не є релевантними, оскільки кожен із агентів сприймає реальність суб'єктивно і частіше батьки оцінюють самопочуття та якість життя своєї дитини набагато краще за самих дітей. Застереженням є те, що благополуччя дитини не можна плутати з думкою дорослих про благополуччя дітей.

Ураховуючи це, дослідниця І.П. Сопрун пропонує розглядати стосунки батьків і дітей молодшого шкільного віку як головні фактори впливу на психологічне благополуччя останніх. Основними параметрами стосунків вважають такі: 1) батьківський контроль; 2) батьківські вимоги; 3) способи спілкування з дитиною в процесі виховних впливів; 4) емоційна підтримка [15].

Узагальнюючи емпіричні дослідження в цій царині, С. В. Логінова пропонує вивчати психологічне благополуччя дитини дошкільного віку в чотириплощинному вимірі за допомогою оцінювання: 1) вираженості просоціальної поведінки як показника соціальної компетентності дитини; 2) рівня проблем інтернального спектра як показника ступеня емоційного благополуччя дитини; 3) рівня проблем екстернального спектра як показника ступеня поведінкового благополуччя дитини; 4) впливу проблем на функціонування в основних сферах життя (дружні стосунки, навчання і заняття у вільний час, домашнє життя, суб'єктивні страждання і тягар для сім'ї) [12].

Продовжуючи історичну генезу, варто зауважити, що найбільш яскравого вираження концепція благополуччя отримала в досить новому напрямі психології – позитивній психології. Перший довідник з позитивної психології [16] з'явився у 2002 р., у якому були визначені кілька загальних тем у позитивній психології, такі як виявлення людських сил, сприяння добробуту, стійкості, просоціальної поведінці та якості життя. У цій перспективі розглядалися стратегії та методи підвищення благополуччя: освітні, реляційні, соціальні та політичні втручання, а не клінічне лікування. Були визначені три шляхи, які дають змогу досягти стану благополуччя: 1) приємне життя або насолода від життя (стосунки, хобі, інтереси та розваги); 2) життя потоку, занурення, поглинання, які відчувають люди, коли оптимально здійснюють свою основну діяльність; 3) осмислене життя, або "життя належності", коли люди отримують позитивне почуття добробуту, належності, значимості від того, що вони є частиною

чогось і прагнуть досягати ще більш постійного, ніж є самі (наприклад природа, соціальні групи, організації, рухи, традиції, системи вірувань). Цікаво, що одним із найбільш очевидних шляхів для дітей є гра, а позитивна психологія прагне зберегти це захоплення рухом, активністю, яке притаманне грі в міру дорослішання дітей.

Дитяче благополуччя у позитивній психологічній перспективі передбачає розуміння позитивного розвитку, що є результатом конструктивної та продуктивної соціалізації і процесу індивідуалізації. Завдяки соціалізації дитина інтегрується в суспільство, отримує можливість установлювати та підтримувати стосунки з іншими, стати рівноправним членом суспільства в цілому, регулювати свою поведінку відповідно до норм суспільства. Водночас індивідуалізація вимагає відмежування себе від інших шляхом формування особистої ідентичності, розвитку відчуття себе і пошуку особливого місця в соціальній мережі стосунків.

Існує діалектична взаємодія між потребами дитини в підтримці стосунків з іншими та побудові окремого "Я". Благополуччя дитини можна розглядати як продукт позитивного досвіду під час соціалізації та індивідуалізації.

Важливими індикаторами психологічного благополуччя можуть бути три показники:

- компетентність дитини;
- автономність;
- спорідненість (або соціальне прийняття).

Коли діти почуваються компетентними, автономними та соціально прийнятими, вони частіше розвивають навички саморегуляції та мають внутрішню мотивацію до позитивної поведінки, що, у свою чергу, може викликати почуття задоволення та благополуччя [16].

Звідси впливає ще один з підходів, який є важливим для розуміння розвитку психологічного благополуччя дитини. Йдеться про середовище, яке надає можливості для відчуття задоволеності життям і те, яким чином воно впливає на набуття позитивного досвіду дитиною.

І в цьому разі аналіз психологічного благополуччя дитини можна розглядати в принципово іншій площині – не через аналіз окремих детермінант благополуччя (здоров'я, матеріальних статків родини тощо), а здійснюючи контекстний аналіз – наприклад за теорією екосистем Бронфенбреннера (1979), яка спирається на чотири різних рівні мікро-, мезо-, екзо- та макросистеми [17].

Відповідно, аналізуючи мікрорівень, мають на увазі особливості сімейної системи як детермінанти психологічного благополуччя дитини. Прикладами можуть бути дослідження впливу деструктивних сімей [18], девіаційних сімей [19] і вивчення аспектів, які негативно впливають на дитину. Аналіз мезосистеми стосується впливу на розвиток дитини шкільного середовища (дитячого садка) [20], середовища громади (насамперед це стосується послуг, які надає громада). Наступний рівень – аналіз екосистеми, що стосується середовища, в якому діти безпосередньо не беруть участі, але це ті фактори "дорослого життя" батьків, які впливають на їх благополуччя (економічні, фінансові, статусні тощо). І, нарешті, рівень макросистеми охоплює рівень політики держави щодо як соціального забезпечення дитинства, так і державного регулювання проблем дитинства (реформи деінституціалізації, розвиток сімейних форм виховання), які безпосередньо впливають на рівень життя дитини, її психологічного благополуччя. Аналіз досліджень українських науковців засвідчив фактичну відсутність робіт, у яких акцентується увага на двох останніх рівнях.

Таким чином, звернення до ідеї сприяння позитивному психічному здоров'ю та благополуччю дитини пов'язано насамперед із середовищем її розвитку та функціонування. У 1998 р. Всесвітня організація охорони

здоров'я (ВООЗ) зосередила увагу на шкільному середовищі та навчальних програмах, які виконують важливу функцію у соціальному та емоційному розвитку дітей, а також їх академічному та пізнавальному розвитку. Наразі зростає кількість міжнародних доказів на користь того, як спеціальні втручання щодо психологічного благополуччя дітей у школах забезпечують довгострокові переваги, підвищують навчальні показники, загальну успішність функціонування, показники психічного та психологічного здоров'я.

Зокрема, це програма соціально-емоційного навчання SEL, яка визнана Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та ЮНЕСКО і спрямована на розвиток п'яти ключових компетенцій школярів: 1) самоусвідомлення; 2) самоуправління; 3) соціальне усвідомлення; 4) навички побудови взаємин; 5) відповідальне прийняття рішень.

Виявлено, що участь у програмах SEL знижує рівень агресії, поліпшує ставлення до себе, знижує дистрес, стрес та депресію, до того ж сприяє підвищенню успішності [21].

Іншим прикладом є програма Zippy's Friends, яка вважається універсальною програмою розвитку емоційного благополуччя на базі школи для дітей віком від п'яти до восьми років. Програму оцінювали у Канаді, Данії, Ірландії, Литві, Норвегії та Великобританії, і на підставі цього було зроблено головний висновок, що у дітей значно підвищується емоційна грамотність, вдосконалюються соціальні навички, знижується гіперактивність та екстерналізація поведінки [22].

Успішною була реалізація австралійської програми MindMatters (Wynn, 2000) та Програми запобігання знущанням Олвея (Olweus et al. 1998). Докази свідчать про цінність втручань, які сприяють емоційному та соціальному благополуччю учнів у шкільному контексті [23].

Розробники і впроваджувачі подібних програм зазначають, що успішність їх реалізації залежить від керівництва на політичному та шкільному рівні разом із залученням учнів, вчителів, сімей та місцевих громад. Для забезпечення цього необхідні партнерські відносини в секторах освіти та охорони здоров'я, встановлення системних практик, які підтримуватимуть стійку інтеграцію та сприяння добробуту дітей у шкільних умовах та забезпечуватимуть його довгостроковий вплив.

Варто акцентувати увагу на *дискусійних питаннях*. Зважаючи на досить великий інтерес міжнародної наукової спільноти до проблеми психологічного благополуччя дитини (який можна використовувати як показник рівня розвитку суспільства), варто звернути увагу на недостатність і слабку розробленість цієї проблематики в українському дослідницькому полі. Існує запит як на розробку валідного психологічного і соціально-педагогічного інструментарію, так і на включення показників психологічного благополуччя дитини у ширший контекст суспільного життя.

На сьогодні кількість міжнародних доказів, що свідчать про покращання показників психологічного благополуччя дитини завдяки спеціальним втручанням (наприклад у шкільному середовищі), стає все більшою. Успішність цього досвіду має стати предметом аналізу для агентів соціалізації дитини, мотиватором для розробки подібних програм, адаптованих до соціокультурного українського контексту.

Висновки. Психологічне благополуччя дитини має інші (ніж у дорослих людей) показники та індикатори. Зокрема, до них належать психологічне та психічне здоров'я (які відрізняються за суттю). Крім того, фіксація психологічного благополуччя є доволі складною для оцінювання і має пряму кореляцію з віковим розвитком дитини. Оцінювання дитячого благополуччя батьками

часто демонструє неефективність і містить багато суб'єктивних похибок.

Перспективи досліджень. Дослідження психологічного благополуччя дитини мають передбачати контекстний аналіз середовища, в якому дитина перебуває на мікро- мезо-, екзо- та макрорівнях. Водночас розроблення програм розвитку середовища психологічного благополуччя у закладах освіти, прикладні дослідження феномену психологічного благополуччя дитини та виокремлення детермінант, пов'язаних із цілісним контекстом українського соціуму, вважаємо перспективними напрямками прикладних дослідницьких практик.

Список використаних джерел

1. Холл, Э. Счастье по Аристотелю. Как античная философия может изменить вашу жизнь / Эдит Холл; пер. с англ. Натальи Колпаковой. – М. : Альпина нон-фикшн, 2019. – 298 с.
2. Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 69 (4). – P. 719–727.
3. Gassman-Pines, A., Ananat, E., Fitz-Henley, J. (2020). COVID-19 and Parent-Child Psychological Well-being // *Pediatrics*. – 146 (4). – P. 28–33.
4. Cusinato, M., Iannatone, S., Spoto, A., Poli, M., Moretti, C., Gatta, M., (2020). Stress, Resilience, and Well-Being in Italian Children and Their Parents during the COVID-19 Pandemic // *Environ. Res Public Health*. – 17(22). – P.82–97.
5. Портницька Н. Ф. Психологічне благополуччя батьків дітей з інвалідністю: кризи і ресурси [Електронний ресурс] Н. Ф. Портницька, М. В. Соколенцева, І. М. Тичина. // Актуальні проблеми психології. Психологія обдарованості : зб.наук. пр. Ін-ту психології ім.Г. С. Костюка НАПН України. – С. 230–237. – Режим доступу: <http://www.appsycho.org.ua/data/jrm/v6/i16/27.pdf>
6. Власова О.І. Суб'єктивне благополуччя дитини як орієнтир психологічного супроводу в закладах рекреаційного типу / О.І. Власова, А. С. Гуленко // *Наука і освіта*. – 2014. – № 12. – С. 29–33..
7. Гуляева О.В. Чинники психологічного благополуччя у студентів з обмеженими можливостями здоров'я: дис. ...канд. психол. наук : [спец.] 19.00.01 "загальна психологія, історія психології" / Олена Володимирівна Гуляева; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2018. – 207 с.
8. Вовчик-Блакитна О.О. Емоційне благополуччя дитини – засіб і мета реабілітаційної роботи / О. О. Вовчик-Блакитна // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : [зб. наук. пр.]. – К. : Ун-т "Україна", 2004. – № 1 (3). – С. 537–542.
9. Водолазська Т. В. Формування емоційного благополуччя дітей молодшого шкільного віку / Т. В. Водолазська // *Постметодика*. – 2010. – № 6 (97). – С. 26–31.
10. Аристотель. Никомахова етика // *Соч.:* в 4 т. / Аристотель. – М. : Мысль, 1984. – Т. 4. – С. 53–294.
11. Land, K. C., Lamb, V. L., Zheng, H. (2009). How are the Kids Doing? How do We Know? Recent Trends in Child and Youth Well-Being in the United States and Some International Comparisons // *Social Indicators Research*. – Т. 100. – № 3. – P.463–477.
12. Логинова С. В. Обзор исследований психологического благополучия детей / С. В. Логинова // *Мир науки, культуры, образования*. – 2017. – № 3 (64). – С. 284–286.
13. Прихожан А.М. Разработка модели психологического благополучия подростков и юношей / А.М. Прихожан // *Психология и школа*. – 2010. – № 2. – С. 3–28.
14. Spieth, L. E. (2001). Generic health related quality of life measures for children and adolescents. In H. M. Koot & J. L. Wallander (Eds.) // *Quality of life in child and adolescent illness*. – New York : Brunner-Routledge.
15. Сопрун И. П. Взаимотношение отдельных показателей особенностей эмоциональной сферы детей шести лет, воспитывающихся в разных социально-психологических условиях / И. П. Сопрун // *Наука і освіта*. – 2000. – № 5. – С.52–57.
16. Seligman, M. E. P. (2002). Positive psychology, positive prevention, and positive therapy / In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.) // *Handbook of positive psychology*. – New York : Oxford University Press.
17. Gaele, A., Perrine, C. (2013). Child Well-Being: What Does It Mean? // *Children & Society*. – V. 28. – Is.5. – P.404–415.
18. Калька Н. М. Психологічні особливості деструктивного впливу на соціалізацію сім'ї / Н. М. Калька, О. В. Васильєва // *Науковий вісн. Львів. держ. ун-ту. внутр. справ.* – 2014. – № 1. – С.21–31.
19. Борщ К. К. Виховання дітей в сім'ях з девіаційними формами поведінки / К. К. Борщ // *Науковий вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. – 2020. – Вип.31. – С.38–40.
20. Чуйко О. В., Інклюзивний потенціал освітнього середовища: на прикладі концепції М. Монтесорі / О. В. Чуйко, Я. В. Литвиненко // *Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. Конф. / за заг. ред. О. І. Власової, Н. М. Дембицької, Я. Г. Запеки. – К. : КОМПРИНТ, 202. – С. 127–130.*
21. Durlak, J. A., & Wells, A. M. (1997). Primary Prevention Mental Health Programs for Children and Adolescents: A Meta-Analytic Review // *American Journal of Community Psychology*. – 25. – P.115–152.

22. Clarke, A. M. & Barry, M. M. (2010). An evaluation of the Zippy's Friends emotional wellbeing programme for primary schools in Ireland. Summary Report. Health Promotion Research Centre, National University of Ireland Galway.

23. Wyn J, Cahill H, Holdsworth R, Rowling L, Carson S. (2020). Mind Matters, a whole-school approach promoting mental health and wellbeing. // *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*. – 34(4). – P.594–601.

References

1. Holl, Je. Schast'e po Aristotelju. Kak antichnaja filosofija mozhet izmenit' vashu zhizn' / Jedit Holl; [Per. s angl. Natal'i Kolpakovoj]. – M. : Al'pina non-fikshn, 2019. – 298 s.
2. Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 69(4). – S. 719–727.
3. Gassman-Pines, A., Ananat, E., Fitz-Henley, J. (2020). COVID-19 and Parent-Child Psychological Well-being. *Pediatrics*. – 146(4). – P. 28–33.
4. Cusinato, M., Iannatone, S., Spoto, A., Poli, M., Moretti, C., Gatta, M., (2020). Stress, Resilience, and Well-Being in Italian Children and Their Parents during the COVID-19 Pandemic. *Environ. Res Public Health*. – 17(22). – P. 82–97.
5. Portnytska N. F. Psykhoholichne blahopoluchchia batkiv ditei z invalidnistiu: kryzy i resursy [Elektronnyi resurs] / N. F. Portnytska, M. V. Solozhentseva, I. M. Tychna. // Aktualni problemy psykhologii. Psykhoholii obdarovanosti. Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykhologii imeni H. S. Kostiuca NAPN Ukrainy. – P. 230–237. – Rezhym dostupu: <http://www.appsycho.org.ua/data/jrm/v6/i16/27.pdf>
6. Vlasova O. I. Sub'iektivne blahopoluchchia dytyny yak oriientyr psykhoholichnoho suprovodu v zakladykh rekreatsionoho typu / O. I. Vlasova, A. S. Hulenko // *Nauka i osvita* – 2014. – № 12. – S. 29–33.
7. Huljaeva O. V. Chynnyky psykhoholichnoho blahopoluchchia u studentiv z обмеzhenymy mozhlyvostyamy zdorov'ia: dys. ...kand. psykol. nauk : [spets.] 19.00.01 "zahalna psykhoholii, istoriia psykhoholii" / Olena Volodymyrivna Huljaeva; Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina. – Kh., 2018. – 207 s.
8. Vovchik-Blakytina O. O. Emotsiine blahopoluchchia dytyny – zasib i meta reabilitatsiinoi roboty / O. O. Vovchik-Blakytina // Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy: [zb. nauk. prats]. – K. : Un-t "Ukraina", 2004. – №1 (3). – S. 537–542.
9. Vodolazska T. V. Formuvannia emotsiinoho blahopoluchchia ditei molodshoho shkilnoho viku / T. V. Vodolazska // *Postmetodyka*. – 2010. – № 6 (97). – S. 26–31.
10. Arystotel. Nykomakhova jetika // *Soch.:* v 4 t. / Arystotel. – M. : Mysl, 1984. – Т. 4. – С. 53–294.
11. Land, K. C., Lamb, V. L., Zheng, H. (2009). How are the Kids Doing? How do We Know? Recent Trends in Child and Youth Well-Being in the United States and Some International Comparisons // *Social Indicators Research*. – Т. 100. – № 3. – P. 463–477.
12. Loginova S.V. Obzor issledovaniy psihologicheskogo blagopoluchija detej / S.V. Loginova // *Mir nauki, kultury, obrazovaniya*. – 2017. – №3 (64). – S. 284–286.
13. Prihozhan A.M. Razrabotka modeli psihologicheskogo blagopoluchija podrostkov i junoshej / A.M. Prihozhan // *Psihologija i shkola*. – 2010. – № 2. – S. 3–28.
14. Spieth, L. E. (2001). Generic health related quality of life measures for children and adolescents. In H. M. Koot & J. L. Wallander (Eds.) // *Quality of life in child and adolescent illness*. – New York : Brunner-Routledge.
15. Soprun I. P. Vzaimootnoshenie otde'lnykh pokazatelej osobennostej jemotsional'noj sfery detej shesti let, vospityvajushhhsja v raznykh social'no-psihologicheskikh uslovijah / I. P. Soprun // *Nauka i osvita*. – 2000. – № 5. – S.52–57.
16. Seligman, M. E. P. (2002). Positive psychology, positive prevention, and positive therapy. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.) // *Handbook of positive psychology*. – New York : Oxford University Press.
17. Gaele, A., Perrine, C. (2013). Child Well-Being: What Does It Mean? // *Children & Society*. – V. 28. – Is. 5. – P.404–415.
18. Kalka N. M. Psykhoholichni osoblyvosti destruktivnoho vplyvu na sotsializatsiu sim'i / N. M. Kalka, O. V. Vasilieva // *Naukovyi visnyk Lviv. derzh. un-tu vntrishnikh sprav*. – 2014. – № 1. – S.21–31.
19. Borshch K. K. Vykhovannia ditei v sim'iakh z deviatyimi formamy povedinky / K. K. Borshch // *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seria: Pedahohika. Sotsialna robota*. – 2020. – Vyp. 31. – S.38–40.
20. Chuiko O.V. Inkluzivnyi potentsial osvithnoho seredovishcha: na prykladi kontseptsii M. Montesori / O. V. Chuiko, Ya. V. Lytvynenko // *Sotsializatsiia i resotsializatsiia osobystosti v umovakh suchasnoho suspilstva, Kyiv: materialy VII Mizhnar. Nau.ovo-prakt. konf. / za zah. red. O. I. Vlasovoi, N. M. Dembytsko i Ya. H. Zapeky. – K. : KOMPRYN, 2020 – S. 127–130.*
21. Durlak, J. A., & Wells, A. M. (1997). Primary Prevention Mental Health Programs for Children and Adolescents: A Meta-Analytic Review // *American Journal of Community Psychology*. – 25. – P.115–152.
22. Clarke, A.M. & Barry, M.M. (2010). An evaluation of the Zippy's Friends emotional wellbeing programme for primary schools in Ireland. Summary Report. Health Promotion Research Centre, National University of Ireland Galway.
23. Wyn J, Cahill H, Holdsworth R, Rowling L, Carson S. (2020). Mind Matters, a whole-school approach promoting mental health and wellbeing. // *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*. – 34(4). – P.594–601.

Надійшла до редакції 29.06.21
Рецензовано 02.07.21

O. Chuiko, Dr. Sci. (Psychology), Prof.
ORCID ID: 0000-0001-7088-0961
Taras Schevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF A CHILD: FROM EVALUATION METHODOLOGY TO APPLIED PRACTICES

The theoretical analysis of modern research on the phenomenon of psychological well-being allows us to identify the essence and features of child's psychological well-being. It is shown that there are different approaches to its evaluation (analysis of individual determinants of well-being and contextual analysis), which reflect the evolution of approaches to studying the phenomenon of happiness and human well-being in historical and scientific contexts.

An analysis of Ukrainian and foreign studies shows that psychological health is most often singled out as the main component of psychological well-being. There is a difference between the concepts of psychological health and mental one. In the legislative documents of Ukraine, these definitions began to be used more often as the purpose of the activities of institutions related to the child.

There is a difference between ways of assessing the psychological well-being of preschool, primary school and adolescent children. Parents' assessments of young children are often irrelevant and cannot be an indicator of their child's psychological well-being. Alternatively, it is suggested to study the relationship of parents with the child as a factor of its well-being.

Positive psychology had a great influence on the study of the child's psychological well-being, and the idea of the child's positive development as a result of constructive socialization and the process of individualization can become a reference point in building a child's well-being environment.

It is proved that the analysis of the environment (theory of ecosystems) of the psychological well-being of the child is one of the promising areas of research and a popular applied practice.

Foreign programs for the development of emotional and psychological well-being in schools are analyzed: SEL, Zippy's Friends, MindMatters, The Olweus Bullying Prevention Program (OBPP).

Keywords: psychological well-being of the child, psychological health, mental health of the child, theory of ecosystems, school programs of the well-being environment.

Е. Чуйко, д-р психол. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0001-7088-0961
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ РЕБЁНКА: ОТ МЕТОДОЛОГИИ ОЦЕНИВАНИЯ К ПРИКЛАДНЫМ ПРАКТИКАМ

Осуществлён теоретический анализ современных исследований феномена психологического благополучия человека, который позволяет выделить сущность и особенности детского психологического благополучия. Показано, что существуют различные подходы к его оценке (анализ отдельных детерминант благополучия и контекстный анализ), являющиеся отражением эволюции подходов к изучению феномена счастья и благополучия человека в историческом и научном контекстах. Доказано, что анализ среды психологического благополучия ребёнка (теория экосистем) представляет собой одно из перспективных направлений исследований и востребованной прикладной практикой.

Ключевые слова: психологическое благополучие ребёнка, психологическое здоровье, психическое здоровье ребёнка, теория экосистем, школьные программы среды благополучия.